

УДК 343.2:343.988

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2022.4.28>**Ткаченко І. М.,**кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ПОТЕРПІЛИЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Анотація. У статті досліджено актуальні питання співвідношення потерпілого в кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві.

Встановлено, що сучасна дефініція потерпілого, що міститься у ст. 55 КПК України, не в повній мірі задовольняє потреби кримінально-правового регулювання суспільних відносин, а тому не може бути застосована у кримінальному законодавстві.

Критерії/ознаки, на підставі яких можна провести розмежування потерпілого в кримінальному та кримінальному процесуальному праві, запропоновано поділити на спільні – ті, які мають бути характерні для кримінального і кримінального процесуального визначення потерпілого (належність до нього певних категорій суб'єктів, а також шкода від кримінального правопорушення або реальна загроза її заподіяння), а також відмінні – обумовлено різним предметом правового регулювання відповідних галузей законодавства (йдеться щонайменше про їх статус та момент його набуття).

Аргументовано, що правовий статус потерпілих у КК України повністю відмінний від його статусу у КПК України. Однак у питаннях категорії осіб, які визнаються потерпілими, а також заподіяння їм шкоди чи загрози її заподіяння положення КК і КПК України слід уніфікувати. Як в КК, так і КПК України потерпілими слід визнавати лише фізичних та юридичних осіб. Положення про адміністратора за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, слід виокремити в самостійну частину ст. 55 КПК України.

Підсумовано, що в основі кримінального процесуального поняття потерпілого має бути кримінально-правове визначення. Найбільш оптимальною для цього з тих, що є на сьогодні в теорії кримінального права, видається дефініція, визначена в ст. 2.2.2. проекту КК.

Ключові слова: потерпілий, кримінальне правопорушення, фізична особа, юридична особа, шкода, завдана кримінальним правопорушенням, моральна шкода, фізична шкода, майнова шкода, кримінальне провадження.

Tkachenko I. M. The victim in criminal and criminal procedural legislation: current issues of theory and practice

Abstract. The purpose of the article is to study current theoretical and practical problems of the victim ratio in criminal and criminal procedural legislation in order to harmonize the relevant provisions of the legislation and increase the effectiveness of their application.

The article examines the relevant issues of the victim ratio in criminal and criminal procedural legislation.

It is established that the modern definition of the victim enshrined in Art. 55 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, does not fully meet the needs of criminal law regulation of social relations, and therefore cannot be applied in criminal legislation.

Criteria/grounds on the basis of which the victim may be distinguished in criminal and criminal procedural law are proposed to be divided into general ones – those that should be characteristic of the criminal and criminal procedural definition of the victim (membership of certain categories of subjects, as well as harm or actual threat of causing a criminal offence), and exceptional ones – due to the different subject of legal regulation of the relevant branches of legislation (at a minimum, their status and the time of acquisition are at stake).

It is argued that the legal status of victims in the Criminal Code of Ukraine differs from their status in the Criminal Procedure Code of Ukraine. However, the provisions of the Criminal Code and the Criminal Procedure Code of Ukraine should be unified with regard to the category of persons recognized as victims and the harm or actual threat. Only natural and legal persons should be recognized as victims both in the Criminal Code and the Criminal

Procedure Code of Ukraine. The provision on the bond administrator, who, in accordance with the provisions of the Law of Ukraine “On Securities and Stock Market”, acts on behalf of bondholders who have suffered a criminal offence, should be separated into an independent part of Art. 55 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

It is concluded that the criminal procedure concept of the victim should be based on the criminal law definition. The definition proposed in Art. 2.2.2. of the Draft Criminal Code seems the most optimal for this of those that exist today in the theory of criminal law.

Key words: *victim, criminal offense, individual, legal entity, harm caused by a criminal offence, moral harm, physical harm, property damage, criminal proceedings.*

Постановка проблеми. Проблеми захисту прав осіб, що потерпіли від кримінальних правопорушень, завжди залишалися в центрі уваги вчених. Особливої актуальності вони набули в умовах широкомасштабної агресії проти України. Адже на сьогодні в умовах суттєвого зростання воєнних та інших кримінальних правопорушень, пов’язаних з війною, особливо гострими є питання щодо посилення захисту потерпілих від кримінальних правопорушень, а також відшкодування шкоди, завданої злочинцями і кримінальним проступками. Правильне встановлення потерпілих має вагомим значення для кваліфікації та доказування воєнних злочинів, учинених з боку держави-агресора.

Упродовж 2022 року до КК України внесено низку змін та доповнень, частина з яких так чи інакше, пов’язана з потерпілими. Йдеться щонайменше про його доповнення ст. 84-1 «Звільнення від відбування покарання у зв’язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого», ст. 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю», зміни до ст. 161 «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками». Під час застосування цих норм можуть виникнути проблеми, пов’язані з відшкодуванням шкоди у разі звільнення від відбування покарання у зв’язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого; встановленням потерпілою особи за регіональною належністю для притягнення до кримінальної відповідальності за порушення рівноправності громадян залежно від регіональної належності; обґрунтованістю визнання потерпілим від образи честі і гідності, погроз військовослужбовця, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони,

відсічі і стримування збройної агресії РФ, його близьким родичам чи членам сім’ї тощо. На ці та інші проблеми неодноразово звертали увагу вчені [1–7].

Зростання ризику особи стати потерпілою під час воєнного або надзвичайного стану, а також за наявності пов’язаних з ними обставин, було одним із факторів, що обумовили визнання зазначених обставин такими, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання [8, с. 315].

Ці та інші проблемні питання певною мірою пов’язані з кримінальним та кримінальним процесуальним статусом потерпілих від кримінальних правопорушень, а тому важливо встановити співвідношення потерпілого у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомим внеском у розроблення питань потерпілого від кримінального правопорушення є дослідження відомих українських учених, серед яких Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Є. В. Лашук, А. А. Музика, М. І. Панов, Т. І. Присяжнюк, А. В. Савченко, М. В. Сенаторов, П. П. Сердюк, Є. В. Фесенко, А. М. Яценко та ін. Водночас чимало проблемних питань у цій сфері залишилися нерозв’язаними.

Метою статті є дослідження актуальних теоретичних і практичних проблем співвідношення потерпілого у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві задля узгодження відповідних положень законодавства та підвищення ефективності його застосування.

Виклад основного матеріалу. Проблеми потерпілого у праві мають *міжгалузеве значення*, оскільки визнання особи потерпілою є необхідною умовою кваліфікації кримінальних правопорушень, для яких ця ознака є обов’язковою, досудового розслідування

такої категорії кримінальних проваджень тощо. Має рацію О. О. Дудоров, що вчення про потерпілого носить міждисциплінарний характер [9, с. 55]. Варто погодитися і з А. А. Вознюком, що у широкому розумінні факультативні ознаки складу кримінального правопорушення, до яких належить потерпілий, мають різне не лише кримінально-правове, але й кримінально-процесуальне, криміналістичне, кримінологічне та оперативно-розшукове значення. Це так зване універсальне, міжгалузеве або загальне значення зазначених ознак [10, с. 47].

Водночас для практики важливо встановити насамперед кримінально-правове та кримінально-процесуальне значення цих понять, а тому необхідно дослідити співвідношення термінів потерпілий у кримінальному праві та потерпілий у кримінальному процесуальному праві. Це дасть можливість визначити найбільш оптимальний шлях узгодження відповідних положень обох галузей права. Можна прогнозувати такі можливі варіанти розв'язання проблеми: 1) визначення потерпілого у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві повинні бути різними; 2) для потреб цих галузей законодавства слід використовувати єдину дефініцію, яка очевидно повинна бути закріплена в нормах КК України.

Дефініція потерпілого у КК та КПК України.

Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ч. 1 ст. 55 КПК).

Водночас дефініція потерпілого у КК відсутня. Однак таке визначення пропонується в проекті нового КК, у якому потерпілою особою пропонується визнати фізичну чи юридичну особу, яка безпосередньо зазнала шкоди від кримінального правопорушення або якій було створено реальну загрозу заподіяння шкоди кримінальним правопорушенням (ст. 2.2.2. проекту). Аналіз цієї дефініції дає під-

стави стверджувати, що потерпіла особа характеризується двома ознаками: 1) це фізична чи юридична особа; 2) вона безпосередньо зазнала шкоди від кримінального правопорушення або їй було створено реальну загрозу заподіяння шкоди кримінальним правопорушенням [11; 12]. Натомість в теорії кримінального права пропонуються низка визначень потерпілого від кримінального правопорушення, які суттєво відрізняються за змістом [13]. У будь-якому випадку дефініція потерпілого повинна бути закріплена насамперед у КК України, оскільки це галузь матеріального права, до сфери якої відноситься регулювання такої правової категорій як потерпілий.

Порівняння ознак потерпілого у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві.

Незважаючи на те, що у кримінальному і кримінальному процесуальному законодавстві йдеться про одну й ту ж категорію осіб, однак вони мають низку відмінних ознак, які дають можливість їх розмежовувати. Різним є і правовий статус зазначених осіб у згадуваних галузях законодавства.

А. М. Ященко досліджуючи примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання стверджував, що у чинному кримінальному законодавстві не існує поняття потерпілого від злочинного діяння, а тому кримінальне право запозичує таке поняття з кримінально-процесуального закону [14, с. 31].

На переконання А. А. Музики та Є.В. Лащука відмінність між кримінально-правовим і кримінально-процесуальним поняттями потерпілого – потерпілого від злочину і потерпілого у кримінальній справі відповідно, полягає, зокрема, в тому, що: 1) потерпілому від злочину не завжди завдається шкода суспільно небезпечним діянням; 2) у кримінальному праві особа стає потерпілим від злочину з моменту вчинення злочину, а в кримінальному процесі – з моменту визнання її потерпілим у встановленому законом порядку (ст. 49 КПК 1960 р.) і набуває у зв'язку з цим процесуального статусу, тобто відповідних прав та обов'язків потерпілого у кримінальній справі; 3) у кримінальному процесі потерпілим може бути визнана не лише фізична особа, що передбачена відповідною кримінально-правовою нормою

як потерпілий від злочину, а й інші фізичні особи [15]. Зазначене співвідношення частково втратило актуальність внаслідок прийняття нового КПК України 2012 р., в якому положення про потерпілого зазнали суттєвих змін.

М. С. Бондаренко вважає, що ототожнення потерпілого у кримінально-правовому і кримінально-процесуальному розумінні може потягти істотні правозастосовні проблеми. На думку дослідниці річ у тім, що законодавче визначення потерпілого у КПК України включає не лише фізичних осіб, але й юридичних, яким кримінальним правопорушенням заподіяно майнову шкоду. Водночас наука кримінального права розглядає потерпілого лише як фізичну особу, і пропонує закріпити це у КК України. Це уже свідчить про певний дисонанс, який може виникнути між матеріальним і процесуальним правом. Тривалий час у науці кримінального права центральною фігурою постає особа, яка вчинила злочин. Вивчаються дані про цю особу, психічне ставлення у момент вчинення злочину, дії, які вона вчинила та наслідки, що настали від її поведінки. Потерпілий завжди виконує другорядну роль. Так само відбувається й у кримінальному процесі, де превалюють питання, пов'язані з реалізацією прав підозрюваного/обвинуваченого під час досудового розслідування, судового розгляду, права оскарження процесуальних рішень, ухвалених стосовно нього, та ін. [16, с. 75].

Очевидно, що не можна бути таким категоричним з приводу того, що наука кримінального права розглядає потерпілого лише як фізичну особу, адже існує багато прихильників визнання потерпілими й інших суб'єктів, насамперед юридичних осіб [13; 17, с. 195; 18, с. 297; 19, с. 52; 20, с. 76].

А. А. Вознюк та Є. В. Кузьмічова-Кисленко пропонують як для потреб кримінального, так і кримінального процесуального законодавства застосовувати визначення потерпілого, передбачене ст. 55 КПК України. Однак наголошують, що не слід ототожнювати потерпілого як ознаку складу злочину і як учасника кримінального провадження [21, с. 212–213]. Такі твердження видаються логічними, оскільки практики зазвичай керуються дефініціями, закріпленими на рівні закону, а не в теорії, оскільки теоретичні конструкції потерпілого можуть бути різними.

Однак така позиція не є безспірною принаймні з огляду на те, що у ст. 55 КПК України йдеться виключно про шкоду і відсутні положення про загрозу її заподіяння. Як слушно наголошує О. О. Дудоров вважається, що закріплена в КПК дефініція потерпілого не повністю відповідає потребам кримінального права [9, с. 55]. А тому можна підсумувати, що *сучасна дефініція потерпілого, що міститься у ст. 55 КПК України, не в повній мірі задовольняє потреби кримінально-правового регулювання суспільних відносин*.

Ба більше дефініція потерпілого повинна бути закріплена насамперед в КК, а вже потім (за необхідності) в КПК України. Має рацію О. О. Дудоров в тому, що кримінально-правове поняття потерпілого має бути **первинним (базовим)** стосовно відповідного кримінально-процесуального поняття. За логікою речей процесуальна фігура потерпілого похідна від його матеріально-правового статусу [9, с. 55].

Із ситуації, що склалася у зв'язку з відсутністю законодавчого визначення потерпілого у КК, Ю. В. Баулін вбачає два виходи – або рецепіювати визначення потерпілого, що надано у КПК України, або сформулювати визначення, яке б відображало саме кримінально-правову природу потерпілого. Перший із можливих шляхів (принаймні, доки не прийнятий новий КПК), на його погляд, не є правильним ані з позиції часу «входження» фігури потерпілого від злочину до сфери дії нормативних приписів зазначених галузей права, ані з точки зору завдань, що постають перед галузями кримінального і кримінально-процесуального права. Отже, на думку вченого, наведене дозволяє стверджувати не лише про можливість, але й про необхідність виділення потерпілого як самостійної кримінально-правової категорії [22, с. 544].

А. А. Вознюк та Є. В. Кузьмічова-Кисленко наголошують, що відмінність між кримінально-правовим і кримінальним процесуальним поняттям потерпілого полягає в тому, що:

– потерпілому від злочину не завжди завдають шкоди суспільно небезпечним діянням. У певних ситуаціях можливе лише створення загрози її завдання. Натомість у КПК України чітко наголошено на завданні фізичної, моральної чи майнової шкоди;

– у кримінальному праві особа стає потерпілою від злочину з моменту вчинення злочину, незалежно від того, чи було його зареєстровано. Саме з цього моменту виникають її права, передбачені КК України, зокрема на відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди, примирення з винним. У кримінальному провадженні потерпілою визнають особу з моменту завдання їй кримінальним правопорушенням моральної, фізичної або майнової шкоди, однак права й обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення, заяви про залучення її до провадження як потерпілого чи надання нею письмової згоди слідчому, прокурору, суду на визнання особи потерпілою;

– у кримінальному провадженні потерпілим може бути визнана не лише фізична особа, що передбачена кримінально-правовою нормою як потерпілий від злочину, а й інші фізичні та юридичні особи [21, с. 216–217].

Таким чином можна виділити низку критеріїв/ознак, на підставі яких провести розмежування потерпілого в кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві.

Перша ознака потерпілого – належність до нього певних категорій суб'єктів, як видається, може бути спільною для обох галузей законодавства. *Потерпілими як в КК, так і КПК України потерпілими слід визнавати лише фізичних та юридичних осіб.*

Положення про адміністратора за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди слід виокремити в самостійну частину ст. 55 КПК України.

Потребують узгодження положення щодо другої ознаки потерпілого – шкоди від кримінального правопорушення або реальної загрози її заподіяння. *Ймовірно у кримінальному провадженні потерпілим слід визнавати і особу, якій не заподіяно реальної шкоди, однак створено загрозу її завдання.*

А. М. Яценко зазначає, що підставою для визнання особи потерпілою виступає як безпосереднє завдання вчиненням злочинним діянням шкоди, так і реальна загроза її завдання (при приготуванні до злочину та замаху на зло-

чин) [23, с. 38]. Наприклад, під час замаху на умисне вбивство особі може і не бути заподіяно реальної шкоди, однак безумовно створено загрозу її завдання.

Водночас в низці закінчених кримінальних правопорушень також йдеться про загрозу завдання шкоди безпосередньо в диспозиції статті. Наприклад, в ч. 1 ст. 272 КК України криміналізовано порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого, а в ч. 1 ст. 283 КК України – самовільне без нагальної потреби зупинення поїзда стоп-краном чи шляхом роз'єднання повітряної гальмової магістралі або іншим способом, якщо це створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого.

Видається, що і в КПК України має бути можливість визнання особи потерпілою у випадку створення загрози завдання шкоди. Інша справа чи особа скористається своїми правами у кримінальному провадженні набувши відповідного кримінального процесуального статусу.

Саме ці дві ознаки повинні утворювати дефініцію потерпілого від кримінального правопорушення та бути спільними для обох галузей законодавства.

Натомість інші його ознаки мають відмінності, а тому повинні бути закріплені з урахуванням специфіки предмету правового регулювання.

Т. І. Присяжнюк з цього приводу зауважує, що відмінності у змісті поняття «потерпілий» у кримінальному праві, кримінальному процесі та кримінології повинні полягати тільки у специфіці так званих *функціональних ознак* потерпілого, які обумовлюються предметом і методом кримінального права і кримінального процесу, а також предметом науки кримінології. Специфічні функціональні ознаки потерпілого пов'язані із реалізацією ним процесуальних прав [24, с. 90].

Особа стає потерпілою у кримінальному праві з моменту вчинення кримінального правопорушення, а у кримінальному процесуальному праві – з моменту подання особою заяви

про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого (ч. 2 ст. 55 КПК). Тому можна зробити висновок, що внаслідок вчинення кримінального правопорушення у кримінальному праві особа може визнаватися потерпілою, а у кримінальному процесуальному праві ні у зв'язку з неподанням заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Відтак, не кожен потерпілий від кримінального правопорушення набуває відповідного кримінального процесуального статусу. Кримінальне правопорушення також може залишатися латентним, що позбавляє можливості особи набути правового статусу потерпілої.

Може бути і навпаки: не кожна особа, що набула статусу потерпілого у кримінальному провадженні буде визнана потерпілою від кримінального правопорушення за результатами судового розгляду, оскільки можливе винесення виправдувального вироку (може бути встановлена відсутність потерпілого або шкода може бути завдана іншій особі тощо).

З приводу цієї ознаки Т. І. Присяжнюк зазначає, що визнання потерпілим у кримінальному процесі лише того суб'єкта, стосовно якого винесено відповідне процесуальне рішення, не є навмисним обмеженням кола потерпілих осіб, а лише обумовлюється методом кримінально-процесуальної діяльності. Несправедливо було б вимагати від процесуалістів «дозволу» на довільне (без належної офіційної фіксації) встановлення, скажімо, ознак складу злочину, зважаючи на те, що у кримінальному праві традиційно не існує вимоги про визначення доказової бази таких ознак [24, с. 88].

Різними є правові статуси потерпілого. Основу кримінального процесуального статусу потерпілого становлять положення ст. 56 та 57 КПК України. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 56 КПК України потерпілий, протягом кримінального провадження має право: бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені КПК України; подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду; за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла; давати пояс-

нення, показання або відмовитися їх давати; на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом тощо. Натомість відповідно до ст. 57 КПК України потерпілий зобов'язаний: 1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття; 2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення; 3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

На відміну від КПК України у КК України відсутні норми, що містили б систематизований виклад прав і обов'язків потерпілого. Права потерпілого як правило впливають з прав та обов'язків особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Наприклад, право на примирення з винним та відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди (ст. 46 КК України) є правом як потерпілого, так і правом особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Деякі обов'язки винного можуть бути правами для потерпілого. Наприклад, публічне або в іншій формі прохання пробачення у потерпілого (п. 1 ч. 3 ст. 76 КК України).

Таким чином, дефініція потерпілого у кримінальному та кримінальному процесуальному праві повинна бути спільною. Водночас інші положення, що визначають особливості, обумовлені специфікою предмета правового регулювання кожної галузі права, повинні бути відображені в додаткових частинах тієї чи іншої кримінально-правової чи кримінальної процесуальної норми. Саме ці частини можуть містити певні уточнення, що стосуються правового статусу потерпілого у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві.

Дефініція потерпілого належить саме до тих термінів, які повинні мати однакове значення як в КК, так і в КПК України. Адже ми наприклад, не застосовуємо для цих кодексів різні дефініції кримінального правопорушення чи його складу.

У теорії кримінального та кримінального процесуального права висловлювалися

пропозиції щодо розмежування потерпілих у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві на підставі використання різних термінів.

М. В. Сенаторов зазначає, що аналіз понять «потерпілий як суб'єкт кримінального процесу» та «потерпілий від злочину» дозволяє зробити висновок, що вони мають неоднаковий зміст й обсяг. Отже, для їх найменування повинні використовуватися різні терміни. На його думку такими є вже неодноразово застосовані в цій роботі словосполучення «потерпілий як суб'єкт кримінального процесу» та «потерпілий від злочину» відповідно [25, с. 44].

З такою позицією не можна погодитися, адже як слушно зауважує Т. І. Присяжнюк поняття і термін «потерпілий», вироблені кримінально-правовою наукою, придатні для застосування у кримінальному процесі, кримінології та інших галузях знання, де їх використання є необхідним [24, с. 86]. Спорідненість кримінального права і кримінального процесу є очевидною. Тому використання в рамках вказаних наук понять із суттєво різним обсягом (який, як відомо, утворюється із предметів, яким притаманні ознаки, відображені у змісті поняття) не можна допускати, зважаючи на утруднення їх практичного застосування. Судді, які розглядають кримінальні справи, нерозривно застосовують норми кримінального та кримінально-процесуального закону. Плутанина, яка може виникнути із тлумаченням різних за обсягом понять в межах однієї кримінальної справи, є неприпустимою [24, с. 89–90].

Висновки. Викладене дає підстави стверджувати, що незважаючи на те, що в кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві йдеться про одну й ту ж категорію осіб, однак більшість ознак потерпілого у обох галузях законодавства не співпадають.

Сучасна дефініція потерпілого, що міститься у ст. 55 КПК України, не в повній мірі задовольняє потреби кримінально-правового регулювання суспільних відносин, а тому не може бути застосована у кримінальному законодавстві.

Безумовно правовий статус потерпілих у КК України повністю відмінний від його статусу

у КПК України. Однак у питаннях категорії осіб, які визнаються потерпілими, а також заповідання їм шкоди чи загрози її заповідання положення КК і КПК України слід уніфікувати.

Критерії/ознаки, на підставі яких можна провести розмежування потерпілого в кримінальному та кримінальному процесуальному праві, можна поділити на спільні – ті, які мають бути характерні для кримінального і кримінального процесуального визначення потерпілого (належність до нього певних категорій суб'єктів, а також шкода від кримінального правопорушення або реальна загроза її заповідання), а також відмінні – обумовлено різним предметом правового регулювання відповідних галузей законодавства (йдеться щонайменше про їх статус та момент його набуття). Відтак, у КК і КПК України поняття потерпілого мають узгоджуватися.

Як в КК, так і КПК України потерпілими слід визнавати лише фізичних та юридичних осіб. Положення про адміністратора за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, слід виокремити в самостійну частину ст. 55 КПК України.

Потребують узгодження положення щодо другої ознаки потерпілого – шкоди від кримінального правопорушення або реальної загрози її заповідання. Ймовірно в обох галузях законодавства потерпілим слід визнавати і особу, якій не заповідано реальної шкоди, однак створено загрозу її завдання.

Саме ці дві ознаки повинні утворювати дефініцію потерпілого від кримінального правопорушення. Натомість інші його ознаки мають відмінності, а тому повинні бути закріплені з урахуванням специфіки предмету правового регулювання.

В основі кримінального процесуального поняття потерпілого має бути кримінально-правове визначення. Найбільш оптимальною для цього з тих, що є на сьогодні в теорії кримінального права, видається дефініція, визначена в ст. 2.2.2. проекту КК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.
2. Боровик А. В. Видовий об'єкт кримінальних правопорушень проти представників влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 166–171. DOI: <https://doi.org/10.32782/392260>
3. Вознюк А. А., Письменський Є. О. Передача засудженого для обміну як військовополоненого: кримінально-правові аспекти звільнення від відбування покарання. *Київський часопис права*. 2022. № 3. С. 112–120.
4. Вознюк А. А. Проблеми притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні та інші злочини, вчинені представниками держави-агресора, в Україні. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 23–27.
5. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 244 с.
6. Мовчан Р. О. Кримінально-правова новела про образу честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю: аналіз законодавчих недоліків. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. ; упоряд. А. А. Вознюк, О. М. Шармар, О. А. Федоренко. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 78–82.
7. Хавронюк М. Помилки у законах воєнного часу: щодо змін Кримінального кодексу України. *UPLAN*. 19 травня 2022 р. URL: <https://uplan.org.ua/pomylky-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/>
8. Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 308–317. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/69>
9. Дудоров О.О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). К.: Ваїте, 2017. 872 с.
10. Вознюк А. А. Факультативні ознаки складу злочину: міжгалузевий вимір. *Актуальні проблеми кримінального права* : тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (м. Київ, 22 листоп. 2019 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 45–47.
11. Ткаченко І. Потерпіла особа в проєкті нового Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези V Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 25 лютого 2022 р.). Хмельницький : Вид-во НАД-ПСУ, 2022. С. 434–437.
12. Контрольний текст проєкту нового КК України (станом на 29 вересня 2022 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/09/29/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-29-09-2022.pdf>
13. Ткаченко І. М. Сучасні концепції потерпілого від кримінального правопорушення в теорії кримінального права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 4 (18). С. 73–85. DOI: 10.34015/2523-4552.2021.4.06
14. Яценко А. М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 218 с.
15. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с.
16. Бондаренко М. С. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з отруйними чи сильнодіючими речовинами або отруйними чи сильнодіючими лікарськими засобами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 269 с.
17. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.
18. Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ : Істина, 2011. 1121 с.
19. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / колектив авторів / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків : Вид-во Кроссруд, 2008. 364 с.

20. Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину. *Право України*. 1999. № 6. С. 75–78.

21. Вознюк А. А., Кузьмічова-Кисленко Є. В. Проблеми встановлення потерпілого від порушення правил безпеки дорожнього руху чи експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3(104). С. 210–218.

22. Баулін Ю.В. Вибрані праці. Х.: Право, 2013. 928 с.

23. Яценко А. М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 218 с.

24. Присяжнюк Т. І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 214 с.

25. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2004. 214 с.